نگاهی به اهمیت گام‌نهادن در عرصه نشر دیجیتال به بهانه رونمایی از کتابخانه دیجیتالی «کُتُبٌ قَیِّمَةٌ» شامل ۲۸۴ جلد از آثار برجسته آیت‌الله‌العظمی جوادی آملی

گامی بلند در تسهیل پژوهش‌های معارفی

مریم احمدی شیروان | در هفته گذشته با برگزاری نشست خبری مشترک میان مسئولان مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی(نور) و نمایندگان بنیاد بین‌المللی علوم وحیانی اسرا، از نرم‌افزار تخصصی «کُتُبٌ قَیِّمَةٌ» به عنوان کتابخانه دیجیتالی آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی عبدالله جوادی آملی رونمایی شد. این دستاورد جدید علمی که حاصل همکاری مرکز نور و مرکز بین‌المللی نشر اسراست، امکان دسترسی یکپارچه به ۱۲۲ عنوان کتاب در ۲۸۴ جلد از آثار علمی، تفسیری و معارفی این فقیه و حکیم برجسته را برای پژوهشگران فراهم آورده است. در ادامه به بررسی ضرورت‌های پژوهشی، ابعاد فنی و اهمیت ارائه یکپارچه این منظومه فکری فاخر در بستر فناوری‌های نوین می‌پردازیم.

■ضرورت عرضه دیجیتال سرمایه‌های علمی و معارفی

شخصیت علمی و معارفی حضرت آیت‌الله‌العظمی جوادی آملی و آثار متعدد و گرانسنگ ایشان در حوزه‌های مختلف علوم اسلامی، همواره به عنوان یکی از اصلی‌ترین و ارزشمندترین سرمایه‌های علمی حوزه‌های علمیه و جهان تشیع شناخته می‌شود. گستره اندیشه و نگارش‌های ایشان منحصر به یک حوزه خاص نبوده و علاوه بر مباحث تفسیری، حوزه‌های گوناگونی همچون فقه و اصول، فلسفه و عرفان، سیره، تاریخ و رجال را نیز دربرمی‌گیرد؛ امر مهمی که تعابیر بلند رهبر شهید انقلاب اسلامی نیز مؤید جایگاه ممتاز آن است. با این حال، در شرایط کنونی پژوهش‌های علمی در عرصه داخلی، حوزوی و بین‌المللی، تولید یک اثر فاخر به تنهایی کافی نیست و اگر نسخه دیجیتال مناسب و کارآمدی از آن ارائه نشود، اثر ممکن است به دست مخاطبان اصلی خود نرسیده و میزان تأثیرگذاری مورد انتظار را نداشته باشد.

از این رو، عرضه دیجیتالی آثار علمی و پاسخی شایسته دادن به مطالبه دیرین پژوهشگران و حوزه‌های علمیه، گامی حیاتی در راستای توسعه دسترسی به معارف اسلامی به شمار می‌رود. نرم‌افزار «کُتُبٌ قَیِّمَةٌ» در همین راستا و با هم‌افزایی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی و مرکز بین‌المللی نشر اسرا به مرحله بهره‌برداری رسیده است. در مسیر تحقق این پروژه، همراهی و پیگیری‌های حجت‌الاسلام والمسلمین جوادی آملی، رئیس بنیاد بین‌المللی اسرا و حسن نظر مسئولان بنیاد و مرکز نشر اسرا نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. این اقدام نشان‌دهنده آن است با رهیافت‌های نوآورانه، می‌توان بستر تازه و پربارتری برای مراجعه پژوهشگران به اندیشه‌های حوزوی فراهم کرد.

■حفظ یکپارچگی منظومه فکری و جامعیت آثار

یکی از نکات کلیدی و بنیادی در طراحی نرم‌افزار «کُتُبٌ قَیِّمَةٌ» تأکید بر حفظ جامعیت و پیوستگی دیدگاه‌های علمی مؤلف است. در آغاز همکاری میان مرکز نور و بنیاد اسرا، تصمیم گرفته شد در گام نخست، مجموعه‌ای مستقل و یکپارچه از همه آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی جوادی آملی عرضه شود. دلیل اصلی این تصمیم، روبه‌رویی جامعه پژوهشی با یک منظومه فکری جامع‌الاطراف و پیوسته است؛ چرا که ارائه پراکنده یا بخش‌بندی‌شده آثار در نرم‌افزارهای موضوعی، بدون امکان دسترسی به مجموعه جامع، می‌توانست شناخت کامل منطق و پیوند اندیشه‌های مؤلف را برای محققان دشوار کند.

این نرم‌افزار، عناوین شاخصی همچون تفسیر ارزشمند «تسنیم»، کتاب گرانسنگ «رحیق مختوم» و «شرح حکمت متعالیه» را در کنار دیگر آثار حوزه اخلاق، دعا، عقاید و معارف اسلامی در خود جای داده است. با ارائه این کتابخانه مستقل، مرجعی کامل برای بررسی ارتباط مباحث و فهم منظومه‌ای آثار ایجاد شده است. البته بر اساس برنامه‌ریزی‌های صورت‌گرفته، پس از عرضه موفقیت‌آمیز این مجموعه یکپارچه، در مراحل بعدی، ارائه آثار فقهی در محصولات فقهی، آثار اصولی در محصولات اصولی و آثار تفسیری در مجموعه‌های تفسیری مستقل نیز پیگیری خواهد شد.

■امکانات تخصصی پژوهشی و قابلیت اجرای ابری

نرم‌افزار «کُتُبٌ قَیِّمَةٌ» بر بستر کتابخانه دیجیتال نور توسعه یافته که حاصل نزدیک به ۴۰ سال تجربه و دانش تخصصی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی در عرضه محتوای علوم اسلامی است. در این محصول تلاش شده از آخرین و به‌روزترین قابلیت‌های این بستر استفاده شود؛ ازجمله نمایش روان متن آثار، ابزارهای جست‌وجوی پیشرفته، قابلیت مشابه‌یابی و به‌ویژه قابلیت کاربردی «آیات در کتب». این امکان ویژه به پژوهشگر کمک می‌کند نحوه انعکاس و مباحث مرتبط با یک آیه خاص را در تمام آثار موجود در نرم‌افزار، اعم از کتاب‌های تفسیری، فقهی، فلسفی و عرفانی به صورت جامع بررسی کند.

علاوه بر این، ابزارهای مکمل دیگری مانند بخش قرآن، پژوه‌نگار، لغت‌نامه و کتاب‌شناسی نیز در این محصول تعبیه شده تا تمام نیازمندی‌های مطالعاتی کاربر در یک محیط پژوهشی یکپارچه برطرف شود. ویژگی برجسته دیگر این نرم‌افزار، قابلیت «اجرای ابری» آن است. در این روش، کاربر الزامی به اختصاص فضای زیاد و نصب کامل حجم اطلاعات روی رایانه خود ندارد؛ بلکه با نصب یک پوسته کم‌حجم و از طریق اتصال به اینترنت، می‌تواند به امکانات نمایش، جست‌وجو و سایر بخش‌ها دسترسی داشته باشد که این امر به شکل چشمگیری فضای مورد نیاز برای نصب نرم‌افزار را کاهش می‌دهد.

■چشم‌انداز فناوری‌های هوشمند و پاسخ به نیازهای اقتصادی نشر

با توجه به تحول اساسی در ابزارهای پژوهشی و تغییر مسیر از «جست‌وجوی کلیدواژه‌ای» به سمت «گفت‌وگوی هوشمند» برنامه‌ریزی برای بهره‌گیری از فناوری هوش مصنوعی در دسترسی به آثار آیت‌الله‌العظمی جوادی آملی آغاز شده است. برخلاف روش‌های سنتی که کاربر باید کلیدواژه و دامنه دقیق را بشناسد، ابزارهای گفت‌وگوی هوشمند امکان مطرح‌کردن پرسش با زبان طبیعی را فراهم می‌کنند. این طرح که به عنوان چشم‌اندازی برای همکاری‌های آتی دو مجموعه در دست پیگیری و توسعه قرار دارد، در آینده مسیر پژوهش در آثار ایشان را تحول خواهد بخشید.

در نهایت، توجه به شرایط اقتصادی موجود و چالش‌های حوزه نشر فیزیکی کتاب، اهمیت گام‌نهادن در عرصه نشر دیجیتال را دوچندان می‌کند. استفاده از فناوری‌های جدید دیجیتالی و بسترهای هوشمند، راهکاری مؤثر برای عبور از موانع اقتصادی انتشار کاغذی و تسهیل دسترسی محققان است. نسخه فعلی این نرم‌افزار با تمرکز بر آثار مکتوب و نیازهای پژوهشی متنی در قالب ویندوز طراحی شده است، در حالی که بسترهای مکمل مانند اپلیکیشن‌های اندرویدی (از جمله ارائه متن و صوت جلسه به جلسه تفسیر تسنیم) نیز دسترسی فراگیر به دروس و معارف این عالم بزرگوار را تکمیل می‌کنند.

یادداشت

حجت‌الاسلام دکتر
علی محدث اردبیلی، پژوهشگر

مسئولیت ما در قبال آینده ایران؛ درنگی بر پیام رهبر معظم انقلاب به نخبگان و مدال‌آوران علمی و ورزشی

زمینه‌ساز افتخارآفرینی نسل‌های آینده باشیم

پیام رهبر معظم انقلاب به نخبگان و مدال‌آوران علمی و ورزشی فراتر از تجلیل موفقیت‌های علمی و ورزشی، دعوتی برای بازاندیشی در معنای نخبگی و مسئولیتی است که همراه با آن بر دوش انسان قرار می‌گیرد.

من این پیام را به‌عنوان عضوی از جامعه علمی و نخبگانی، بیش از هر چیز دعوتی به بازنگری در نسبت میان استعداد فردی و مسئولیت اجتماعی می‌فهمم؛ اینکه ما با توانایی‌ها و فرصت‌هایی که در اختیار داریم چه می‌کنیم و تا چه اندازه می‌توانیم از مرز موفقیت‌های شخصی عبور کنیم و در ساختن آینده جامعه خود سهم داشته باشیم.

یکی از نکات قابل تأمل پیام، گسترش مفهوم نخبگی فراتر از عرصه‌های متعارف علمی و ورزشی است. اشاره به شخصیت‌هایی همچون ریزعلی خواجوی و علی لندی، یادآور این حقیقت است که نخبگی فقط در مدرک، رتبه، عنوان و دستاورد تخصصی خلاصه نمی‌شود. گاهی یک تصمیم شجاعانه، یک فداکاری به‌موقع یا یک مسئولیت‌پذیری کم‌نظیر، اثری بر سرنوشت جامعه می‌گذارد که از بسیاری موفقیت‌های متعارف فراتر است. این نگاه، معنای نخبگی را از یک امتیاز فردی به نوعی مسئولیت انسانی ارتقا می‌دهد.

از همین منظر، استعداد را نمی‌توان صرفاً سرمایه‌ای شخصی دانست. بی‌تردید تلاش، پشتکار و توانایی فردی در موفقیت هر نخبه نقشی اساسی دارد؛ اما هیچ استعدادی در خلأ شکوفا نمی‌شود. خانواده، معلمان، استادان، نظام آموزشی و فرصت‌هایی که جامعه در اختیار فرد قرار می‌دهد، در شکل‌گیری و رشد آن سهم دارند. بنابراین، شکر عملی نعمت نخبگی، تنها در پرورش بیشتر استعداد خلاصه نمی‌شود؛ بلکه در به‌کارگیری آن برای حل مسائل جامعه نیز معنا پیدا می‌کند. نخبه کسی نیست که صرفاً مسیر موفقیت خود را طی کرده باشد؛ بلکه کسی است که می‌کوشد از توانایی خود برای بهتر شدن محیط پیرامونش نیز بهره بگیرد.

البته مسئولیت اجتماعی نخبگان نباید بهانه‌ای برای نادیده گرفتن حقوق و نیازهای آنان باشد. نمی‌توان از یک پژوهشگر انتظار داشت برای پیشرفت کشور تلاش کند، اما نسبت به امنیت شغلی، استقلال علمی، امکان رشد حرفه‌ای و کیفیت زندگی او بی‌تفاوت بود. مسئولیت نخبگان و مسئولیت نهادهای حاکمیتی، مکمل یکدیگرند. از یک سو، نخبه باید استعداد خود را در حصار منافع شخصی محدود نکند و از سوی دیگر، مسئولان باید زمینه شکوفایی و اثرگذاری این استعداد را فراهم کنند.

تأکید پیام بر پیوند اقتدار ملی با اقتدار علمی و فناورانه نیز از همین منظر اهمیت دارد. ایران قوی، صرفاً کشوری نیست که در رقابت‌های بین‌المللی مدال کسب کند یا در برخی فناوری‌ها به دستاوردهای چشمگیر برسد؛ بلکه کشوری است که بتواند مسائل خود را بشناسد، برای آن‌ها راه‌حل تولید کند و در تولید دانش و فناوری، مصرف‌کننده صرف دستاوردهای دیگران نباشد. به همین دلیل، به نظرم باید در کنار شاخص‌هایی مانند تعداد مقالات، رتبه‌های علمی و اختراعات، به این پرسش نیز توجه کنیم که دانش تولیدشده تا چه اندازه توانسته گرهی از زندگی مردم باز کند.

در این میان، تأکید بر علوم پایه و علوم انسانی بسیار مهم است. پیشرفت کشور فقط به فناوری‌های صنعتی، پزشکی و نظامی وابسته نیست؛ بلکه به کیفیت نظام حقوقی، عدالت اجتماعی، سیاست‌گذاری عمومی، فرهنگ و ساختارهای حکمرانی نیز بستگی دارد. به‌عنوان کسی که در فضای علمی حوزه و دانشگاه فعالیت می‌کنم، معتقدم حوزه‌های علمیه و علوم اسلامی نیز در این مسیر مسئولیت ویژه‌ای دارند. فقه و دانش‌های اسلامی باید با حفظ اصالت روش‌شناختی خود، به مسائل واقعی و نوپدید جامعه ورود کنند و در کنار سایر علوم انسانی، در تولید دانش و ارائه راه‌حل‌های معتبر سهم داشته باشند. مرجعیت علمی زمانی محقق می‌شود که در نظریه‌پردازی و فهم مسائل انسانی نیز حرفی برای گفتن داشته باشیم.

نکته دیگر پیام، ضرورت فراهم کردن میدان برای خلاقیت و نوآوری نخبگان است. استعداد بدون فرصت ظهور، به ظرفیت بالفعل تبدیل نمی‌شود. خلاقیت با بخشنامه و توصیه ایجاد نمی‌شود؛ به محیطی نیاز دارد که در آن پرسشگری پذیرفته شود، ایده‌های تازه مجال آزموده شدن پیدا کنند و شکست در مسیر پژوهش و نوآوری، به حذف و سرخوردگی منجر نشود. همچنین پیوند دانشگاه و صنعت نباید در حد یک شعار باقی بماند. دانشجو و استاد باید با مسائل واقعی کشور ارتباط داشته باشند و مسیر تبدیل دانش به محصول، خدمت و ارزش اقتصادی تسهیل شود.

در موضوع مهاجرت نخبگان نیز نمی‌توان صرفاً به توصیه‌های اخلاقی بسنده کرد. هر نخبه‌ای حق دارد درباره آینده شغلی، کیفیت زندگی و امکان رشد علمی خود دغدغه داشته باشد. مسئله اصلی این است شرایطی فراهم کنیم تا ماندن، بازگشتن یا همکاری با ظرفیت‌های علمی کشور، انتخابی معقول و امیدبخش باشد. همچنین نباید ارتباط نخبه با وطن را صرفاً به حضور فیزیکی در مرزهای جغرافیایی محدود کرد؛ می‌توان از ظرفیت ایرانیان خارج از کشور نیز در مسیر توسعه علمی بهره گرفت.

در نهایت، مهم‌ترین برداشتم از این پیام آن است که نخبگی باید از یک عنوان و افتخار، به یک مأموریت تبدیل شود. لبیک به این دعوت برای من، پیش از هر چیز، به معنای بازنگری در کار علمی و پژوهشی خودم است: اینکه چه مسئله‌ای را دنبال می‌کنم، دانشم تا چه اندازه با نیازهای جامعه ارتباط دارد و آیا در حوزه تخصصی خود صرفاً به بازتولید دانسته‌های موجود مشغولم یا برای گشودن افق‌های تازه نیز تلاش می‌کنم؟ شاید زمان آن رسیده باشد که در کنار سنجش موفقیت نخبگان با مدال‌ها، مقالات و رتبه‌های علمی، شاخص دیگری را نیز جدی بگیریم: هر نخبه تا چه اندازه توانسته است مسئله‌ای از مسائل جامعه خود را حل کند؟

به نظرم این پیام، دعوت به یک تعهد دوطرفه است؛ تعهد نخبگان به مسئولیت‌پذیری و تعهد مسئولان به فراهم کردن میدان واقعی برای شکوفایی استعدادها. مدال، لحظه درخشش یک نخبه است؛ اما ارزش ماندگار نخبگی در اثری است که از خود بر زندگی یک ملت بر جای می‌گذارد. شاید معنای حقیقی خیزش علمی نیز همین باشد: از افتخارآفرینی برای ایران عبور کنیم و در ساختن ایرانی سهیم شویم که خود، زمینه‌ساز افتخارآفرینی نسل‌های آینده باشد.

گزارش

نگاهی به چند کتاب درباره زندگی، سیره و جایگاه حضرت فاطمه زهرا(س)

از شرح خطبه فدکیه تا روایت‌هایی برای نوجوانان و گلچین اشعار فاطمی

حمیده خلیل‌زاده| همزمان با ایام فاطمیه، پنج کتاب با موضوع زندگی و شخصیت حضرت زهرا(س)، خطبه فدکیه و شعر فاطمی معرفی می‌شود؛ آثاری با مخاطبانی از کودکان و نوجوانان تا علاقه‌مندان به تاریخ و ادبیات آیینی.

■روزهای فاطمه(س)؛ شرح خطبه فدک حضرت زهرا(س)

این کتاب به تفسیر و تحلیل خطبه تاریخی فاطمه زهرا(س) در مسجد پیامبر اسلام(ص) می‌پردازد. این خطبه پس از رحلت پیامبر اسلام(ص) ایراد شد.

محتوای خطبه، فراتر از یک مسئله مالی، به مباحث عمیق‌تری چون توحید، نبوت، معاد و احکام اسلامی می‌پردازد. حضرت فاطمه(س) با استناد به قرآن و تاریخ، به تبیین وضعیت عربستان پیش از بعثت و تلاش‌های پیامبر(ص) و علی بن ابی‌طالب(ع) برای گسترش دین اسلام می‌پردازد. این خطبه همچنین به فتنه‌ها و چالش‌های پیش روی مسلمانان، از جمله واقعه غدیرخم و عهدشکنی‌هایی که پس از آن رخ داد، اشاره دارد. حضرت زهرا(س) با بیانی قاطع به انحرافاتی که پس از وفات پدرش به وقوع پیوست، می‌پردازد و بر حقایق مسلم قرآن تأکید می‌کند. این اثر، ضمن بررسی عمیق موضوعات دینی و اجتماعی، نگاهی انتقادی به تاریخ اسلام و چالش‌های آن دوران دارد و به خواننده یادآوری می‌کند حقایق تاریخی باید با دقت و انصاف بررسی شوند.

■مقتل فاطمی نوجوان

کتاب حاضر با عنوان مقتل فاطمی، نوشته علی شعیبی است که زندگی‌نامه و حوادث منجر به شهادت حضرت زهرا(س) را برای نوجوانان روایت می‌کند. نگارنده تلاش کرده ابتدا معرفی مختصری از جایگاه حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) و حضرت زهرا(س)، وقایع صدر اسلام و رحلت رسول اکرم(ص) به مخاطب ارائه کرده و سپس زندگی‌نامه کوتاه سرور زنان دوعالم را با زبانی ساده و قابل فهم برای نوجوانان مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. آنچه در این کتاب گردآورده شده، داستان‌هایی مستند و براساس مستندات تاریخی است و می‌تواند به عنوان یک اثر آموزنده در مؤسسات آموزشی و مدارس مورد استفاده والدین، مربیان و معلمان قرار گیرد.

■خاطر نازک گل؛ نگاهی نو به زندگی و شخصیت حضرت زهرا(س)

این کتاب، جلد سوم از مجموعه ۱۴ جلدی «سیره کاربردی چهارده معصوم(ع)» است که به زندگی و شخصیت حضرت زهرا(س) می‌پردازد. این مجموعه در دهه ۸۰ موفق به دریافت جایزه کتاب سال حوزه علمیه قم شد. هدف این کتاب و مجموعه، ارائه الگویی از زندگی اهل بیت(ع) برای انسان معاصر و حل مشکلات او است. در این کتاب، موضوعاتی مانند سیمای ظاهری و باطنی، سبک زندگی فردی و اجتماعی، دفاع از ولایت، خطبه‌های انقلابی حضرت زهرا(س)، ماجرای فدک و ارتباط با خدا و دیگران بررسی می‌شود. این اثر نگاهی نو به شخصیت حضرت زهرا(س) داشته و تلاش می‌کند آموزه‌هایی کاربردی برای زندگی امروز ارائه کند.

■مژده گل؛ داستان‌هایی از زندگی حضرت فاطمه زهرا(س)

مجموعه کتاب‌های مژده گل با هدف آشنا کردن کودکان و نوجوانان با زندگی چهارده معصوم(ع) به‌ویژه حضرت فاطمه زهرا(س) در قالب داستان‌های کوتاه و جذاب طراحی شده است. این اثر به زیبایی و با زبانی ساده، ویژگی‌ها و سیره زندگی این بانوی بزرگوار را به تصویر می‌کشد و در عین حال، ارزش‌های اخلاقی و انسانی را به نسل جوان منتقل می‌کند.

کتاب شامل داستان‌هایی است که نه تنها به روایت وقایع تاریخی می‌پردازد، بلکه احساسات و تجربیات عمیق شخصیت‌ها را نیز به نمایش می‌گذارد. از محبت و فداکاری تا صبر و استقامت، همگی در این صفحات به‌خوبی تجلی یافته‌اند. این داستان‌ها می‌توانند به‌عنوان الگوهایی برای نوجوانان عمل کرده و آن‌ها را در مسیر رشد شخصیت و تقویت ایمان یاری دهند.

با خواندن این مجموعه، نه تنها با زندگی حضرت فاطمه زهرا(س) آشنا می‌شوید، بلکه به عمق مفاهیم انسانی و اسلامی پی خواهید برد. این کتاب با طراحی جذاب و داستان‌های آموزنده می‌تواند سفر شما را به دنیای معرفت و اخلاق آغاز کند. دنیایی که در آن، ارزش‌های والای انسانی در کنار داستان‌های دلنشین به تصویر کشیده شده‌اند. اگر به دنبال یک هدیه ارزشمند برای فرزندان خود هستید یا می‌خواهید با آموزه‌های ناب اسلامی آشنا شوید، این اثر می‌تواند گزینه‌ای بی‌نظیر باشد.

■اول برای مادرمان؛ گلچین اشعار فاطمیه

«اول برای مادرمان» مجموعه‌ای از اشعار فاطمی است که سروده‌های شاعران مختلف را با محوریت حضرت فاطمه زهرا(س) گرد آورده است. اشعار مجموعه، ارادت به آن بانوی بزرگوار را از زاویه‌های گوناگون دنبال می‌کنند؛ از بیان فضائل و ویژگی‌های اخلاقی و عبادی ایشان تا روایت مصائب و روزهای تلخ پس از رحلت پیامبر(ص). ساختار کتاب، شعرها را در قالب و موضوعاتی مانند غزل، مرثیه، مدیحه و بخش‌هایی با عناوینی چون کوچه بنی‌هاشم، بستر، بیت‌الاحزان و بعد از شهادت در کنار یکدیگر قرار داده است. حضور شاعرانی مانند محمد سهرابی، جواد حیدری، رضا جعفری، علی‌اکبر لطیفیان و سیدمحمد میرهاشمی، مجموعه‌ای متنوع از بیان‌های شاعرانه درباره حضرت صدیقه کبری(س) پدید آورده است. اول برای مادرمان برای شاعران، مداحان و علاقه‌مندان به شعر آیینی و ادبیات فاطمی، مجموعه‌ای از مدایح و مراثی مرتبط با زندگی، فضائل و مصائب حضرت زهرا(س) فراهم می‌کند.